

FINSKO

Název státu: Finská republika / Suomen Tasavalta / Republiken Finland

Rozloha: 338 140 km²

Počet obyvatel: 5 488 343 (2016)

Etnická struktura: 94 % Finové; menšiny: Švédové (4,2 %), Laponci (6–8 tisíc); imigranti: Rusové, Estonci, Iráčani, Somálci aj.

Náboženství: evangelické luteránské (84 %), pravoslavné (1 %), islám (nezjištěný počet)

HDP na obyv.: 40 979 USD (2015)

Náklady na vzdělávání: 6,4 % z HDP (2015)

1. Historický, ekonomický a kulturní kontext

Na území Finska se usídlovaly ugrofinské kmeny již v 1. stol. n. l. Tito Prafinové byli etnicky a jazykově příbuzní s jinými ugrofinskými etniky, tj. Estonci a Maďary a vzdáleně též Sámy (Laponci). Území bylo postupně od 12. stol. opanováno Švédy, od nichž Finové přijali křesťanství a pokročilejší kulturu a ekonomiku. Součástí Švédského království bylo Finsko více než šest set let, až do roku 1809, kdy bylo připojeno k Rusku jako autonomní velkoknížectví s vlastním sněmem, zákony a měnou. Po zhroutilí carského Ruska vyhlásili Finové 6. 12. 1917 nezávislost a země se rozvíjela jako parlamentní republika. Po válce se SSSR během let 1940–1941 muselo Finsko postoupit velkou část svého území (Karélie) Sovětům a později splácet válečné reparace. Od 60. let nastal mohutný ekonomický rozvoj Finska spolu s důsledným uplatňováním neutrality, Finsko dodnes není členem žádného vojenského paktu.

Současné Finsko je vysoce prosperující stát s rozvinutým průmyslem (elektrotechnika, papírenský průmysl aj.) a vyspělým zemědělstvím, s intenzivním výzkumem a vědou a s podporou umělecké tvorby. Finové vybudovali sociální stát uplatňující princip sociální rovnosti, který se projevuje i ve sféře vzdělávání. Finsko je členem EU a eurozóny, v mezinárodní politice trvale podporuje bezpečnost a spolupráci mezi státy.

2. Vývoj vzdělávacího systému

Se šířením křesťanství od 12. stol. vznikala nutnost zakládat církevní školy. Nejstarší písemná zpráva o existenci školy na území Finska pochází z roku 1326 a týká se katedrální školy v městě Turku (Åbo), tehdy hlavním centru švédské kolonizace. K častějšímu zakládání škol docházelo až po reformaci, kdy se ve skandinávském teritoriu rozšířila evangelická víra luteránského typu. Luteránská církev podporovala znalost čtení a psaní v lidových vrstvách, takže již koncem 18. století byla většina finské populace gramotná. Důležitou událostí v šíření vzdělanosti bylo založení první univerzity v roce 1640, a to v Turku, kde se ovšem vyučovalo švédsky.

Komplikovaný a dlouhodobý byl jazykový boj v uplatňování finštiny oproti dominující švédštině ve školách. První střední školu s finským vyučovacím jazykem se podařilo založit až roku 1858 v Jyväskylä. Teprve v roce 1889 byl počet žáků vyučovaných ve finštině stejný jako ve školách švédskojazyčných. Postupně nabývala finština převahy jako vyučovací jazyk na všech školách, s výjimkou škol pro žáky švédské menšiny.

Školským zákonem z roku 1957 byla zavedena osmiletá školní docházka pro mládež ve věku 7–15 let. Asi polovina dětí procházela celou základní školou a pak vstupovala do učňovských oborů. Druhá polovina žáků vstupovala po ukončení 4. ročníku do výběrových středních škol. Tato segregace byla odstraněna zavedením jednotné devítileté základní školy (1968), která funguje dodnes. Pokud jde o vývoj vysokých škol, v 60.–70. letech minulého století docházelo ke značnému rozmachu univerzit, které byly zakládány i v dříve zaostávajících severních regionech Finska, tj. zejména ve městech Joensuu, Oulu, Jyväskylä, Vaasa, Tampere a dalších. Dnes jsou tyto univerzity významnými centry vědy v různých oborech.

3. Řízení a legislativa vzdělávacího systému

Základním ideovým principem finské vzdělávací politiky je rovnost všech občanů v přístupu ke vzdělávání. Princip rovnosti znamená, že vzdělávání nesmí být omezováno rozdílností pohlaví, etnické příslušnosti, jazyka, náboženství, bydliště. Také ekonomické poměry rodin nesmějí být bariérou pro vzdělávání dětí. V současné době je finské školství řízeno několika zákony. Jsou to hlavně:

- Zákon o základním vzdělávání č. 628/1998, který stanovuje délku tohoto vzdělávání na 9 let, po němž může následovat ještě jeden rok dobrovolného vzdělávání. Zvláštností tohoto zákona je ustanovení o doučování.

To musejí školy poskytovat těm žákům, kteří se ocitají v situaci, kdy nestačí na požadavky běžné výuky.

- Zákon o vyšším sekundárním vzdělávání č. 629/1999 se týká všeobecného vyššího sekundárního vzdělávání pro mládež a ve školách pro dospělé.
- Zákon o polytechnikách č. 351/2003 vymezuje zvláštní typ vysoké školy, jenž je ve Finsku velmi rozšířen (viz část 4.5).

Hlavními aktéry řízení školství jsou parlament a vláda, resp. Ministerstvo školství. Za implementaci rozhodnutí vzdělávací politiky zodpovídá Finská národní rada pro vzdělávání (*Opetushallitus*). Tato instituce má celostátní působnost a stanovuje rámcové programy pro vzdělávání na všech úrovních škol (mimo univerzity). Na lokální úrovni odpovídají za realizaci vzdělávací politiky státu jednotlivé obce a školy. Obecní správy určují rozdělování finančních prostředků pro školy, nábor a zaměstnávání učitelů, ovlivňují kurikula škol podle místních podmínek a potřeb. Zvláštností Finska je to, že neexistuje školní inspekce, veškerou odpovědnost za vzdělávání mají školy, jimž stát plně důvěřuje.

4. Struktura vzdělávacího systému

4.1 Předškolní vzdělávání (ISCED 0)

Protože povinné školní vzdělávání finských dětí začíná ve věku 7 let, vztahuje se předškolní vzdělávání a raná péče na děti ve věku 1–7 let. Od roku 2013 se veškeré předškolní vzdělávání stalo součástí národního vzdělávacího systému pod správou Ministerstva školství. Předškolní vzdělávání je považováno za počáteční etapu celoživotního vzdělávání a každé finské dítě má ze zákona právo na umístění v instituci předškolního vzdělávání. Předškolní instituce jsou různého typu:

- Nejrozšířenější jsou dětská centra (*päiväkoti*), tj. podobná zařízení jako české mateřské školy a jesle. Jsou zřizována obcemi a prochází jimi většina dětí.
- Rodinné školky (*perhepäivähoito*) jsou zařízení pro malé skupiny dětí, o něž se v domácím prostředí stará jedna z matek. Počet dětí nemá přesáhnout 4 jedince, podmínkou provozování je buď vlastní zahrada, nebo prostor pro hry dětí.
- Zvláštním zařízením je předškola. Je určena dětem po dobu jednoho roku před zahájením povinné školní docházky. Působí buď v mateřských školách, nebo při základních školách. Od srpna 2015 je předškola povinná pro všechny 6leté děti a je bezplatná.

Učitelky pro předškolní vzdělávání musejí mít vysokoškolské pedagogické vzdělání (bakalářské), avšak v ročníku předškolky musejí mít magisterské vzdělání.

4.2 Základní vzdělávání – primární (ISCED 1) a nižší sekundární (ISCED 2)

Ve Finsku existuje jednotná základní škola (*peruskoulu / comprehensive school*). Tato škola s 9 ročníky není členěna na stupně, je to typ označovaný jako *single-structure school*. Avšak určité členění je v tom, že v nižších ročnících (1.–6. roč.) vyučuje většinu předmětů jeden učitel, kdežto ve vyšších ročnících (7.–9. roč.) vyučují jednotlivé předměty specializovaní učitelé. Obsah základního vzdělávání je vymezen celostátním vzdělávacím programem *Národní kurikulum pro základní vzdělávání* (2004). Pro všechny školy je tento dokument závazný k vypracování vlastních vzdělávacích programů. Zvláštností tohoto kurikula je, že obsahuje integrované předměty: biologie plus zeměpis; fyzika plus chemie; dějepis plus společenskovední studium.

Žáci v základní škole jsou hodnoceni průběžně (formativní hodnocení), a to jak známkami (mimo prvních pět ročníků), tak verbálně. Závěrečné vysvědčení obsahuje známky v hlavních předmětech. Na prospěchu žáků závisí také jejich výběr vyšší sekundární školy.

Ve finském vzdělávacím systému se výrazně odráží specifická jazyková situace. V zemi jsou ustanoveny dva státní jazyky, tj. finština a švédština. V důsledku toho se již v základních školách vyučuje švédština pro finské žáky a finština pro švédské žáky. Kromě toho je výuka finštiny povinná pro žáky, jejichž mateřským jazykem je laponština. Pro všechny žáky platí, že cizí jazyk (angličtina) se zahajuje nejpozději ve 3. roč. základní školy. Ve vyšších ročnících základní školy přibývá výuka druhého cizího jazyka (podrobněji Průcha, Kansanen, 2015).

4.3 Vyšší sekundární vzdělávání (ISCED 3)

Po ukončení základní školy mají finští žáci k dispozici dva typy vzdělávací dráhy: (1) Buď všeobecné vzdělávání v gymnáziu připravující pro další studium, nebo (2) střední odborné vzdělávání připravující na výkon profese. Na každý z těchto druhů vzdělávání se hlásí zhruba polovina absolventů základní školy. Důležité je, že oba typy středního vzdělávání jsou vzájemně průchodné a absolventi obou typů mají přístup na vysoké školy.

- Gymnázium (*lukio*) je škola se 3 ročníky ukončená maturitou. Studium je bezplatné, stejně jako obědy a učebnice. Naprostá většina gymnázií jsou veřejné školy zřizované a spravované obcemi, jen několik škol je soukromých. Obsah vzdělávání je řízen *Národním kurikulem pro vyšší sekundární všeobecné vzdělávání* (2005). Gymnázia mají flexibilní obsah vzdělávání, který je uspořádán do tematických modulů s příslušnými povinnými a volitelnými specializačními kurzy. Státní maturita má stejné požadavky v celém státě: (1) Povinná zkouška z mateřského jazyka (finštiny, švédštiny nebo laponštiny); (2) nejméně tři povinně volitelné předměty z různých oblastí (matematika, přírodovědné předměty, cizí jazyky aj.).
- Odborné sekundární vzdělávání se realizuje buď ve středních odborných školách, nebo v odborné učňovské přípravě. Střední odborné školy jsou tříleté a jejich absolvování umožňuje vstup na vysoké školy. Vedle těchto škol pro mládež působí stejné školy pro dospělé. Učňovskou přípravou prochází každoročně asi 10 % mládeže. Realizuje se na základě smlouvy mezi učněm a pracovištěm. Odborná učňovská příprava má různou délku podle náročnosti profese, během přípravy dostávají učňové plat. Příprava je ukončena učňovskou zkouškou, ke které se mohou hlásit i lidé, kteří neabsolvovali přípravu, ale mají určitou praxi a mohou prokázat znalosti a dovednosti požadované pro danou profesi.

4.4 Vzdělávání žáků se speciálními potřebami

Během posledních let se dospělo k vysoké míře inkluzivního vzdělávání, kdy existuje unikátní systém vzdělávání dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve finském pojetí je poskytována komplexní vzdělávací podpora všem dětem od předškolních zařízení až po ukončení vyššího sekundárního vzdělávání tak, aby tato podpora probíhala v maximálně možné míře v rámci začlenění do většinové populace dětí. Byla zrušena kurikula pro zdravotně postižené žáky a byla nahrazena individuálními vzdělávacími plány jednotlivých žáků. Pokud se ve Finsku mluví o „speciálním vzdělávání“, myslí se tím podpora nejen zdravotně postižených dětí, ale i podpora žáků s jakýmkoli obtížemi či zaostáváním v učení.

Tento systém je realizován již v mateřských školách, kde jsou identifikovány děti s projevujícími se obtížemi ve vývoji, a pak dále v základní škole, kde je těmto dětem věnována speciální podpora. Ta má různé formy podle míry obtíží. Vyžaduje to samozřejmě zapojení speciálních pedagogů a psychologů, jejichž přípravě na vysokých školách je věnována velká pozornost.

4.5 Terciární vzdělávání (ISCED 6, 7, 8)

Sektor terciárního vzdělávání je tvořen dvěma typy institucí: Jednak klasické univerzity, jednak tzv. polytechniky, které lze označit jako odborné vysoké školy. Polytechniky (*ammattikorkeakoulu/polytechnics*) vznikaly hlavně z odborných škol postsekundárního vzdělávání, které byly zrušeny. V současné době je ve Finsku 25 polytechnik působících ve všech regionech. Studium na nich je 3,5- až 4leté, a to v bakalářské úrovni, ale mnohé školy mají i navazující magisterské programy. Jsou zaměřeny hlavně na technické obory a ICT technologie, dopravu, obchod, ekonomii, zdravotnictví a sociální péči. Na polytechnikách není zavedeno studium učitelské a právnické. Zřizovatelem polytechnik jsou jednak obce, jednak soukromé subjekty (nadace a podniky). Polytechniky mají ve Finsku vysokou úroveň a studuje na nich zhruba tolik studentů jako na univerzitách. Mezi polytechnikami a univerzitami je prostupnost, absolventi bakalářského studia na polytechnikách mohou vstupovat do magisterského studia na univerzitách a naopak.

Univerzity na rozdíl od polytechnik realizují vědeckou a výzkumnou činnost. Nejstarší univerzita byla založena v Turku (1640) a v roce 1812 byla přemístěna do Helsinek. Dnes působí ve Finsku 14 univerzit, s výjimkou jedné jsou všechny veřejné. Největší je Univerzita Helsinky (*Helsingin Yliopisto*) s 36 000 studentů. Další významné univerzity jsou v městech Turku, Tampere, Oulu, Jyväskylä, Joensuu.

Participace v terciárním vzdělávání je vysoká, v posledních letech činí 66–70 %. Důsledkem toho je vysoký podíl osob s terciárním vzděláním ve finské populaci, tj. 40 % ve věku 25–64 let (*Education at a Glance*, 2014).

4.6 Vzdělávání dospělých

Jako ve všech skandinávských státech má i ve Finsku vzdělávání dospělých dlouholetou tradici a velké rozšíření. Podle mezinárodních zdrojů je participace dospělých v různých formách celoživotního vzdělávání jedna z nejvyšších na světě, je do něho zapojeno přes 25 % populace. Kromě dalšího profesního vzdělávání, které probíhá většinou v podnicích, působí ve Finsku asi 800 poskytovatelů neformálního (zájmového) vzdělávání. Starají se o to tzv. lidové školy, centra vzdělávání dospělých a různé další instituce a osvětová zařízení. Na úrovni vysokých škol fungují tzv. otevřené univerzity, na nichž je studium bezplatné. Působí při státních univerzitách a polytechnikách a každoročně v nich studuje přes 90 000 dospělých. Kromě toho fungují tzv. letní univerzity, tj. různé cykly přednášek, seminářů, kurzů, organizované většinou vysokými školami pro zájemce z širší veřejnosti.

5. Pozitiva a problémy vzdělávacího systému

Podle hodnocení expertů EU vykazuje finský vzdělávací systém jedny z nejlepších charakteristik v Evropě, a to zejména v dosahovaných vzdělávacích výsledcích, ve fungování flexibilního vyššího sekundárního vzdělávání, ve vysoké participaci lidí v terciárním vzdělávání, v široké účasti dospělých v celoživotním vzdělávání. Také veřejné výdaje státu na vzdělávání jsou stabilně vysoké, v roce 2015 činily 6,4 % z HDP, což je nad průměrem zemí EU.

Patrně nejpříznivější vlastností finského vzdělávacího systému je to, že podporuje žáky, kterým hrozí zaostávání, a to tak, že tyto rizikové děti identifikuje již v předškolních zařízeních a pomáhá jim. Je to naplňování ideje sociální spravedlnosti, která je vlastní finské národní kultuře.

Na druhé straně se ve finském vzdělávání objevují také nepříznivé jevy, jak na ně upozorňuje P. Kansanen (in Průcha, Kansanen, 2015). Především v důsledku stagnujícího ekonomického vývoje se omezují finanční prostředky na modernizaci školních budov a tříd. Dále je to rušení malých škol v odlehklých venkovských oblastech, také v důsledku nízké natality. Kromě toho je pro finské školství velkou zátěží příchod uprchlíků do země (v roce 2015 celkem 32 500 osob), kterým podle ústavy musí stát zajišťovat plnohodnotné vzdělávání a výuku finštiny.

6. Měřitelné výsledky vzdělávání

Ve Finsku není rozšířeno masové testování vzdělávacích výsledků žáků. Pokud jsou testy používány, děje se tak na vybraných vzorcích žáků a škol, a to v 6. a 9. ročníku. Testovány jsou znalosti žáků z mateřského jazyka, matematiky a druhého státního jazyka (tj. finštiny nebo švédštiny). Testy slouží primárně k monitorování toho, jak jsou ve školách splňovány požadavky národního kurikula.

Finsko se zároveň zúčastňuje mezinárodních evaluací vzdělávacích výsledků, jako je TIMSS, PISA, PIRLS aj. Například v posledním měření TIMSS (2015) zaměřeném na testování výsledků v matematice u žáků 4. ročníku dosáhli finští žáci nadprůměrného počtu bodů (535) mezi 33 zeměmi. Nadprůměrné jsou také finské výsledky v evaluaci PISA 2015 – viz tab. 6.

Tab. 6 Výsledky Finska v testech PISA

gramotnost	2012	2015	srovnání s výsledky ČR (2015)
čtenářská	524 ▲	526 ▲	▲ (487)
matematická	519 ▲	511 ▲	▲ (492)
přírodovědná	545 ▲	531 ▲	▲ (493)

Výsledek Finska

▲ je nad průměrem zemí OECD

▼ je pod průměrem zemí OECD

■ není statisticky významný rozdíl od průměru OECD

▲ je nad průměrem ČR

▼ je pod průměrem ČR

■ není statisticky významný rozdíl od průměru ČR

Finští žáci svými výsledky zaujímají nejen v posledním měření, ale téměř ve všech kolech PISA přední místo mezi zeměmi OECD, obvykle jako nejlepší z evropských zemí. To jistě podává pozitivní obraz o kvalitách finského školství.

Zdroje

JUTIKKALA, E., PIRINEN, K. (2001). *Dějiny Finska*. Praha: Nakladatelství LN.

PRŮCHA, J. (1987). *Školství ve Finsku*. Praha: Ústav školských informací.

PRŮCHA, J., KANSANEN, P. (2015). *Školní vzdělávání ve Finsku*. Praha: Karolinum.

SAHLBERG, P. (2015). *Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* New York: Teachers College, Columbia University.

Schéma vzdělávacího systému Finska

